

CENTAR ZA POSJETITELJE MEDVEDGRAD – NEZABORAVNO ISKUSTVO BAŠTINE NA PLANINI IZNAD ZAGREBA

MELITA TRBUŠIĆ □ Muze d.o.o. za savjetovanje i upravljanje u kulturi i turizmu, Zagreb

sl.1. Ulazni prostor izložbe u južnoj kuli Centra za posjetitelje Medvedgrad. Fotografirao Damir Žižić (listopad 2021.).

sl.2. Detalj izložbe u južnoj kuli Centra za posjetitelje Medvedgrad. Fotografirao Nikola Zelmanović (listopad 2021.).

Centar za posjetitelje Medvedgrad u Parku prirode Medvednica nova je posjetiteljska i turistička infrastruktura u ponudi Parka i grada Zagreba, svečano otvorena 22. listopada 2021. Rezultat je dugogodišnjega predanog timskog rada na obnovi te srednjovjekovne utvrde, interpretacijskom planiranju, osmišljavanju njezinih novih funkcija te, konačno, na postavljanju stalnih muzejskih izložaba. Glavni je cilj tog projekta oživljavanje povijesnog mjesta kako bi se slavila kulturna i prirodna baština Medvednice i Medvedgrada, na zadovoljstvo svih posjetitelja te nositelja i sudionika projekta.

Uvod. Planina Medvednica jedinstveni je primjer zadiranja zaštićenoga prirodnog područja u prostor milijunskoga grada. Iz više je aspekata iznimno važna za grad nad kojim bdije. Sa stajališta ekologije, Medvednica štiti tlo od erozije, sprječava bujice, utječe na klimu te na kvalitetu zraka i vode. S obzirom na važnost očuvanja biološke raznolikosti, Medvednica je od nacionalne važnosti te je sastavni dio Nacionalne ekološke mreže, i to zbog raznolikosti staništa sa znatnim brojem ugroženih i endemičnih vrsta, od kojih su mnoge obuhvaćene ekološkom mrežom Natura 2000.¹ S kulturno-povijesnoga gledišta, Medvednica je važna jer je oduvijek bila integrirana u živote građana Zagreba i okolice putem mno-

¹ Park prirode Medvednica, „Plan upravljanja: Park prirode Medvednica”, <https://www.pp-medvednica.hr/wp-content/uploads/2019/05/Plan-upravljanja-Parka-prirode-Medvednica.pdf> (pristupljeno 8. listopada 2021.), 8.

sl.3. Izložba u podrumu južne kule Centra za posjetitelje Medvedgrad. Fotografirao Damir Žižić (listopad 2021.).

gobrojnih povijesnih priča i legenda povezanih upravo s utvrdom Medvedgrad, danas omiljenim rekreacijskim odredištem koje odnedavno pruža i jedinstveno interpretacijsko iskustvo djelovanjem novootvorenog Centra za posjetitelje Medvedgrad.

Zapadni dio Medvednice proglašen je parkom prirode 1981. godine. Temeljna su vrijednost prirode Medvednice ponajprije šume, koje čine čak 78 % njezine površine. Najljepši i najsačuvaniji dijelovi šuma izdvojeni su kao posebni rezervati šumske vegetacije, dok ostali dio šume čini rekreacijsku zonu.² Parkom upravlja Javna ustanova Park prirode Medvednica, koja vodi brigu o zaštiti i očuvanju, ali i ravnomjernom i održivom razvoju područja Parka, a sam Medvedgrad pod upravom je Javne ustanove od 2010. godine.³

Srednjovjekovni grad Medvedgrad smjestio se na brdu Mali Plazur i poput krune nad gradom odande bdije nad Zagrebom posljednjih osam stoljeća. Izgrađen je 1254., nakon katastrofalne provale Tatara koji su u razarajućem naletu poharali te prostore i do temelja porušili i spalili tadašnji Zagreb, točnije građanski Gradec i biskupski Kaptol. Medvedgrad je napušten 1590., nakon što je utvrdu porušio strašan potres, a 1979. počelo je sustavno arheološko istraživanje, konzervacija zidina i rekonstrukcija pojedinih dijelova utvrde. Tako je iz ruševina niknula osmerokutna kapela sv. Filipa i Jakova, južna obrambena kula, palas za stanovanje i još neki dijelovi drevne utvrde. Godine 1994. pod južnom je kulom podignuto djelo *Oltar domovine*, autorski rad kipara Kuzme Kovačića.

Spomenutom obnovom i prenamjenom srednjovjekovne građevine u suvremeni i moderno opremljen Centar za posjetitelje Medvedgrad tom je povijesnom prostoru udahnut novi život i dobiven je jedinstveni prostor slavljenja prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka prirode Medvednica.

Kontekst razvoja projekta

Godine 2011. tadašnje Ministarstvo zaštite okoliša i prirode Republike Hrvatske započelo je provedbu Projekta integracije u EU Natura 2000 (EU Natura 2000 Integration Project, NIP), koji je financirala Svjetska banka. Cilj projekta bila je pomoć pri integraciji Ekološke mreže Hrvatske u Europsku ekološku mrežu Natura 2000.⁴

Projekt je pružao pomoć mnogim subjektima u Hrvatskoj koji su se bavili zaštitom prirode – nacionalnim parkovima i parkovima prirode, županijskim ustanovama za zaštitu prirode, pa i poljoprivrednicima i zemljovlasnicima, kako bi se uspostavila integrirana ekološka mreža koja bi bila usklađena sa zakonodavstvom Europske unije o zaštiti prirode, kao i s direktivama o pticama i staništima, čiji je cilj unaprjeđenje sustava zaštite prirode. Dodatno, to bi ojačalo kapacitete za praćenje biološke raznolikosti te bi se pokrenuli programi koji bi uključili velik broj sudionika u upravljanju mrežom Natura 2000. Jedno od predloženih ulaganja bilo je i financiranje centara za posjetitelje, staza i druge infrastrukture koja promiče ciljeve Nature 2000.

² Isto, 8.

³ Isto, 20.

⁴ Natura 2000 najveća je koordinirana mreža očuvanih područja u svijetu. Proteže se na 18 % kopnenog područja Europske unije i na više od 8 % morske površine. Štiti najvrjednije i najugroženije vrste i staništa u Europi (European Commission, *Environment: Natura 2000*), https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm (pristupljeno 8. studenog 2021.).

sl.4. Detalj izložbe u podrumu južne kule Centra za posjetitelje Medvedgrad. Fotografirao Nikola Zelmanović (listopad 2021.).

sl.5. Dio izložbe u hodniku južne kule Centra za posjetitelje Medvedgrad. Fotografirao Damir Žižić (listopad 2021.).

sl.6. Detalj izložbe na vrhu južne kule Centra za posjetitelje Medvedgrad. Fotografirao Damir Žižić (listopad 2021.).

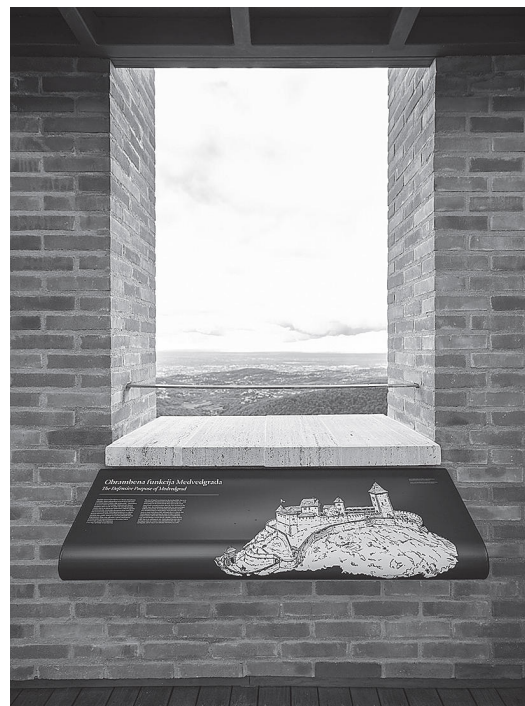

S tim u skladu, naš interdisciplinarni tim kreativaca sastavljen od muzeologa, produkt-dizajnera i grafičkih dizajnera, dizajnera multimedije i rasvjete te biologa razvio je tijekom trogodišnjeg razdoblja više od dvadeset različitih interpretacijskih planova. Izrađena je provedbena dokumentacija za razvoj deset centara za posjetitelje, tri interpretacijsko-edukacijska centra, jednoga edukacijskoga i jednoga prijamnog centra. Uz posjetiteljsku infrastrukturu u zatvorenome, za koju su u maniri održivog djelovanja iskorištena postojeća infrastrukturna rješenja unutar zaštićenih područja, projektom je izrađena i dokumentacija za sedam poučnih staza i jednu mobilnu aplikaciju te za vanjski signalizacijsko-interpretacijski sustav za hrvatsku mrežu zaštićenih prirodnih područja s jedinstvenim vizualnim identitetom *Parkovi Hrvatske*.⁷ I rješenja interpretacije na otvorenome izrađena su neinvazivno i u skladu s prirodnim okruženjem. Time je za-

⁵ Freeman Tilden, *Interpreting our Heritage* (The University of North Carolina Press, 2007), 33.

⁶ Mirna Draženović i Aleš Smrekar, ur., *Priručnik za interpretaciju baštine* (Ljubljana: ZRC SAZU, Geografski institut Antona Melika, 2021), 25.

⁷ <http://www.parkovihrvatske.hr/naslovica>.

počela sustavna interpretacije prirodne i kulturne baštine zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj.

Tijek projekta

Prvi je interpretaciju baštine definirao Freeman Tilden, kojega smatraju ocem interpretacije baštine. On ju je definirao kao obrazovnu aktivnost čiji je cilj otkrivanje značenja i odnosa korištenjem originalnih predmeta, iskustava „iz prve ruke” i ilustrativnih medija, a ne jednostavnim prenošenjem činjeničnih podataka.⁵ Konkretno, cilj interpretiranja baštine jest poticanje posjetitelja na razumijevanje i razvoj osobnog doživljaja vrijednosti kojima svjedoče boravkom u nekom zaštićenom području. Tako se ostvaruje veza posjetitelja s posebnim mjestima u prirodi, a potiče se i bolje i održivije upravljanje zaštićenim područjem i očuvanjem prirode.⁶

Upravo su koncepti stalnih izložaba novootvorenog Centra za posjetitelje Medvedgrad utemeljeni na planskoj interpretaciji baštine kao nezaobilaznom alatu u stvaranju jedinstvenih doživljaja lokaliteta s istaknutim kulturnim, prirodnim i povijesnim vrijednostima. Usto, proces interpretacijskog planiranja pomogao je u osmišljavanju sadržaja koji educiraju, zabavljaju i, najvažnije od svega, ostvaruju izravne veze posjetitelja s fenomenima baštine. Putem osobnih doživljaja posjetitelji osvješćuju i prepoznaju baštinske vrijednosti u vlastitom životu. Tako i koncept zaštite prirodne i kulturne baštine postaje bliži ljudima koji postaju svjesni svoje uloge u tim procesima. Zato je za nas glavni cilj interpretacije da se putem izravnih iskustava posjetiteljima omogućí dublje povezivanje s baštinom ne samo umom, već srcem i svim osjetilima.

Uspostava Centra za posjetitelje Medvedgrad započela je još 2015. upravo spomenutim projektom *Interpretacija i komunikacija prirode u sklopu Projekta integracije u EU NATURA 2000*. Tada je izrađena projektna dokumentacija u konzorciju s tvrtkama koje čine vrhunski stručnjaci muzeologije, interpretacije baštine i različitih područja dizajna. Rad na tom projektu imao je nekoliko faza, a svaku od njih obilježile su ključne vrijednosti: a) temeljit istraživački pristup, b) participativno obilježje rada – uključivanje nositelja projekta i ključnih sudionika u sve faze procesa, c) uključiv proces interpretacijskog planiranja i d) prijenos i razmjena znanja i kompetencija s nositeljima i glavnim sudionicima projekta.

Izradi projektne dokumentacije prethodile su participativne radionice mapiranja s užitim krugom sudionika projekta. Te su radionice bile prvi korak u procesu interpretacijskog planiranja, ali i važan trenutak osvješćivanja sudionika radionica i sudionika projektnog procesa o važnosti njihove uloge u cijelom procesu. Takvim participativnim radom dolazi se do različitih vrijednosti i obilježja baštinskih fenomena koji su obuhvaćeni određenom izložbom i do poruka koje želimo prenijeti i koje će potaknuti posjetitelje na stvaranje značenja.

Nakon analize podataka dobivenih takvim načinom rada započeli smo izradu projektne dokumentacije. Prva faza bila je izrada Preliminarnoga muzeološkog programa, koji je završen i usvojen 2015. Ta je dokumentacija definirala poslanje, viziju, mandat i ciljeve Centra, donijela novo funkcionalno zoniranje prostora te predstavila interpretacijski plan i konceptualni dizajn izložbe.

Sljedeća faza podrazumijevala je izradu cjelovitoga muzeološkog programa, koji sadržava Definiranu muzeološku koncepciju i Likovni postav stalne izložbe. U njima su razrađeni sinopsi izložaba i svih tematskih cjelina kojima se prenose poruke te je dana detaljna razrada vizualnih i tekstualnih sadržaja i medija. Na temelju muzeološke koncepcije razrađen je likovni postav stalne muzejske izložbe, sa svim nacrtima i tehničkim specifikacijama dizajnerskih rješenja koja su ključna za razvoj scenografije izložbe i koreografije doživljaja. Riječ je o grafičkome i produkt-dizajnu, dizajnu IT-ja i multimedije te o muzejskom dizajnu rasvjete i ozvučenja. Likovni postav otjelovio je ideje i poruke prezentirane definiranom muzeološkom koncepcijom.

Implementacija stalnih izložaba Centra za posjetitelje Medvedgrad

Krajem 2019. započela je treća, posljednja faza uspostave Centra za posjetitelje Medvedgrad – implementacija triju stalnih muzejskih izložaba. Realizacija je morala slijediti izvedbeno muzeološko rješenje odnosno Cjeloviti muzeološki program. Naš jaki interdisciplinarni tim muzeologa i dizajnera, suautora stalnih postava Centra, sastojao se od renomiranih tvrtki hrvatskih kreativnih industrija. Interpretaciju baštine i muzeološki koncept potpisuje tvrtka Muze d.o.o., nositelj likovnog oblikovanja je Clinica Studio d.o.o. za područje produkt-dizajna, Šesnić&Turković d.o.o. za grafički dizajn, Revolucija dizajna d.o.o. za dizajn IT-ja i multimedije, Kultura d.o.o. za dizajn rasvjete te produkt-dizajner i dizajner interijera Filip Gordon Frank. U toj završnoj fazi projekta Centra za posjetitelje Medvedgrad naš je tim obogaćen i osnažen mnogim cijenjenim hrvatskim umjetnicima, fotografima, ilustratorima, piscima, maketarima i drugim kreativcima koji su, uz naše upravljanje procesima i kuriranje, pridonosili razvoju sadržaja izložaba i stvarali jedinstvena i za ovaj projekt specifična, „rukom krojena“ rješenja. Na taj su način svi uključeni stručnjaci svojim autorskim radom dali doprinos stvaranju kompleksnoga i umjetnički bogatoga izložbenog sadržaja, dajući dodanu vrijednost tom jedinstvenom projektu na području grada Zagreba i njegove gore.

Interaktivni interpretacijski izložci koji ispunjavaju prostore južne kule, maloga i velikog palasa Centra za posjetitelje Medvedgrad, svakom posjetitelju omogućuju

sl.7. Multimedijisko iskustvo kazališta sjena koje je dio stalnog izložbenog postava u malom palasu Centra za posjetitelje Medvedgrad. Fotografirala Meri Vesanović (listopad 2021.).

sl.8. Maketa Medvedgrada u velikom palasu na koju se uz pomoć tehnologije 3D mappinga projiciraju različite faze gradnje i razvoja Medvedgrada. Fotografirao Nikola Zelmanović (listopad 2021.).

sl.9. Stalna izložba u velikom palasu Centra za posjetitelje Medvedgrad s interaktivnom multimedijском povijesnom lentom i maketom Medvedgrada. Fotografirao Nikola Zelmanović (listopad 2021.).

edukativno, inspirativno i osobno iskustvo prirodne baštine Medvednice, ali i skrivenih tajni srednjovjekovnoga Medvedgrada. Flora i fauna Medvednice dočarana je interpretacijskim tekstovima i vještīm, u maniri bakroreza izrađenim ilustracijama, a tajnovitost utvrde dočaravaju interaktivni multimedijски izložci. Na vrhu kule, uz interpretacijske izložke, posjetitelje dočekuje i prekrasan pogled na Zagreb i okolice kao neposredan doživljaj prirode koja ih okružuje.

Svi izložci stalnih izložaba kreirani su tako da posjetitelju omoguće neposredno stjecanje iskustva i autentičnog doživljaja, i to svim osjetilima, kao i neposredno povezivanje s prirodom i poviješću Medvednice. U izravnom doživljaju posjetitelji uče o prirodnim i kulturnim bogatstvima Medvednice, ali i o održivom odnosu prema prirodi, na kakav su i sami pozvani.

Izložbe Centra za posjetitelje Medvedgrad

U južnoj kuli Centra za posjetitelje Medvedgrad interpretirana je prirodna baština Medvednice te srednjovjekovna povijest toga velebnoga utvrđenoga grada iznad Zagreba. Na samom ulazu u izložbu naziva *U kraljevstvu drevnih šuma* dočekuje nas izložak kojim dominira zidna ilustracija šumskog krajolika sjajnoga hrvatskog ilustratora Tomislava Tomića. Inspiracija srednjovjekovnim pričama o lokalitetu bila je glavna misao vodilja pri stvaranju koreografije doživljaja posjetitelja primjenom obilježja srednjovjekovnog stila u umjetnosti – *horror vacui* ili straha od neispunjenog prostora. Stil ilustracija i umjetnička interpretacija teme savršeno su se uklopili u taj koncept ispunivši zidove južne kule.

U ozračju toga scenografski dojmljivoga multimedijskog izložka upoznajemo staništa i životinjske vrste koje prebivaju u šumama Medvednice, od kojih neke pripadaju vrstama s popisa Nature 2000. Uz pomoć animacije, zvuka, svjetla i pokreta ta začarana šuma oživljava pred očima posjetitelja. Spuštanjem u podrum, među korijenje stabala, dočekuju nas priče iz geološke prošlosti planine ispričane uz pomoć interaktivne pomične makete Medvednice. Posebno mjesto u toj kreaciji zauzima izložak na temelju kojega upoznajemo tajanstvene noćne letače – šišmiše. Osim što posjetitelji mogu više saznati o šišmišima iz ilustracija i interpretacijskog teksta, uz pomoć 3D prikaza šišmiša raširenih krila

i sami se mogu zabaviti i saznati kako bi izgledali kao šišmiš. Kružnim uspinjanjem prema vrhu kule posjetitelji doznaju više o šumskim zajednicama planine Medvednice i, naposljetku, dolaze do njezine gornje platforme. Tu ih dočekuju intrigantne, mistične priče koje otkrivaju obronci Medvednice. Crni gavran, vjerni pratitelj Crne kraljice, pozdravlja posjetitelje grakćući i otkrivajući im srednjovjekovne tajne. Multimedijски interaktivni izložak posjetitelje će upoznati s medvedgradskom *coprnicom* gatarom, koja čita iz dlana i otkriva im što su bili u srednjovjekovno vrijeme.

Na tom se mjestu mogu prelistati i stare rukopisne ljekaruše te saznati o vrstama bilja koje raste na Medvednici, a korisno je za ljudsko zdravlje i dobrobit.

Na samom vrhu kule posjetitelje dočekuje prirodna blagodat medvedgradskog prostora – prekrasan panoramski pogled na Zagreb i okolice. Usto, tu posjetitelji s dvije pozicije mogu pogledati kroz infoskop te saznati koliko su udaljene neke od najpoznatijih atrakcija Zagreba i ostatka Medvednice. Spuštajući se s vrha prema izlazu kroz stubište nasuprot onome kojim su se uspinjali, posjetitelje dočekuje priča o svim moćnim vladarima Medvedgrada, među kojima su posebno istaknuti Crna kraljica i Stjepko Gregorijanec. Tu imaju priliku vidjeti i oklop srednjovjekovnog viteza te maketu južne kule, a interpretacijski tekst upoznaje ih s nekadašnjim funkcijama prostora u kojemu se trenutačno nalaze.

U velikom palasu Centra za posjetitelje Medvedgrad smještena je druga interaktivna izložba imena *Začarana povijest*, koja posjetiteljima nudi drugačije iskustvo o povijesti Medvedgrada, njegovoj planini i ljudima. Središnje je mjesto izložbe dojmljiva maketa utvrđenoga grada na koju se tehnologijom 3D *mappinga* projiciraju različite faze gradnje i razvoja Medvedgrada, od samih početaka do uspostave današnjeg Centra za posjetitelje. Na okolnim zidovima prostorije nalazi se interaktivna multimedijaska povijesna lenta koja tekstom, ilustracijama i arhivskim slikovnim materijalom te originalnim predmetima priča povijesne i ljudske priče o planini i gradu u njezinu podnožju. Nasuprot lenti postavljena je zidna ilustracija presjeka Medvednice, a pomicanjem ekrana preko ilustracije otkivaju se priče o Zagrebačkoj gori i njezinim ljudima danas.

Treća stalna muzejska izložba nazvana *Tajne drevne planine* postavljena je u malom palasu. Počinje interaktivnim i uranjajućim iskustvom kazališta sjena. Putem animiranih sjenovitih priča posjetitelji se upoznaju s legendama o medvedgradskim *coprnicama*, vilama i Crnoj kraljici. Glas vodiča pripovijeda priče koje prate dojmljive videoanimacije, zvučni efekti i dimna zavjesa. U drugoj prostoriji palasa, poput trenutka zamrznutog u vremenu, uprizorena je srednjovjekovna smočnica koja dočarava kako su se nekadašnji stanovnici Medvedgrada hranili. Posjetitelji mogu vidjeti namirnice, glineno posuđe, povrće, bačve, a zahvaljujući multimedijskoj aplikaciji, upoznati i stare srednjovjekovne recepte.

Centar za posjetitelje Medvedgrad nova je i moderna posjetiteljska interpretacijska infrastruktura unutar Parka prirode Medvednica. Prenamjenom srednjovjekovne utvrde u suvremeno opremljen Centar s multifunkcionalnom dvoranom, suvenirnicom te postavima stalnih muzejskih izložaba, Park prirode, Zagreb i okolica, ali i cijela Hrvatska, dobili su jedinstvenu atrakciju koja slavi prirodnu i kulturnu baštinu Medvednice i Medvedgrada.

Tim je Centrom obogaćena i poboljšana infrastruktura za posjetitelje u Parku prirode Medvednica te ostvarena jedinstvena i atraktivna prezentacija prirodnih i kulturnih vrijednosti lokacije koja potiče na osvješćivanje održivog očuvanja tih vrijednosti.

LITERATURA

1. Draženović, Mirna i Aleš Smrekar, ur. *Priručnik za interpretaciju baštine*. Ljubljana: ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, 2021.
2. European Commission. „Environment: Natura 2000”. https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm (pristupljeno 8. studenoga 2021.).
3. Freeman Tilden. *Interpreting our Heritage*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.
4. Park prirode Medvednica. „Plan upravljanja: Park prirode Medvednica”. <https://www.pp-medvednica.hr/wp-content/uploads/2019/05/Plan-upravljanja-Parka-prirode-Medvednica.pdf> (pristupljeno 8. listopada 2021.).

Primitljeno: 12. studenoga 2021.

MEDVEDGRAD VISITOR CENTRE – AN UNFORGETTABLE HERITAGE EXPERIENCE ON THE MOUNTAIN OVER ZAGREB

In October 2021 a new Medvedgrad Visitor Centre was opened in the medieval fortress over Zagreb. Medvednica Nature Park, Zagreb and the surroundings thus acquired renovated, contemporary infrastructure to celebrate the natural and cultural wealth of Medvedgrad Fort and Mt Medvednica. The renovated fort is home to three multimedia permanent museum exhibitions, the primary purpose of which is to create an authentic and personal experience of the heritage of this historical space and the great natural riches. The exhibitions are educational in character and raise awareness of the need to protect nature and contribute to a more profound respect of the coexistence of man and nature. This new attraction, in its contemporary function and value, has a wealth of interpretational contents, which bring the chief messages and stories about the natural heritage of Medvednica and the medieval past of Zagreb and Medvednica up close to the visitor in a deeper and more meaningful manner, creating thus a valuable and unforgettable visitor experience. The concepts of the permanent exhibitions are based on heritage interpretation skills that constituted an essential tool in the creation of unique experiences of sites with notable cultural, natural and historical values.

The museological concept was created by Muze d.o.o., product design by Clinica Studio d.o.o., interior design by Filip Gordon Frank, graphic design by Šesnić and Turković d.o.o., IT and multimedia design by Revolucija dizajna d.o.o., and lighting design by Kultura d.o.o. Many prominent Croatian artists and creatives worked on the development of the exhibitions, creating one-of-a-kind solutions and contributing to the creation of an artistically rich exhibition content for this unique project in the area of Zagreb.